

ЛЮДИНА ТА ІСТОРІЯ В УКРАЇНСЬКІЙ АВТОБІОГРАФІЦІ ПЕРШОЇ ТРЕТИНИ ХХ СТОЛІТТЯ (НА ПРИКЛАДІ ТВОРУ І. ОГІЄНКА “МОЄ ЖИТТЯ”)

Черкашина Т. Ю., к. філол. н., доцент

Луганський національний університет імені Тараса Шевченка

У статті на прикладі автобіографічної хронологічної канви “Мое життя” І. Огієнка простежено взаємодію загальної історії життя держави та особистої людської долі. Як і більшість тогочасних автобіографів, І. Огієнко був не лише свідком сучасної йому історії, а і її активним творцем, саме тому його автобіографія стає важливим джерелом історичної пам’яті.

Ключові слова: автобіографія, історія персонального життя, історична пам’ять, мемуарне начало, особиста доля.

Черкашина Т. Ю. ЧЕЛОВЕК И ИСТОРИЯ В УКРАИНСКОЙ АВТОБИОГРАФИКЕ ПЕРВОЙ ТРЕТИ ХХ ВЕКА (НА ПРИМЕРЕ ПРОИЗВЕДЕНИЯ И. ОГИЕНКО “МОЯ ЖИЗНЬ”) / Луганский национальный университет имени Тараса Шевченко, Украина.

В статье на примере автобиографической хронологической канвы “Моя жизнь” И. Огиенко прослежено взаимодействие общей истории жизни государства и личной человеческой судьбы. Как и большинство современных ему автобиографов, И. Огиенко был не только свидетелем истории того времени, но и ее активным творцом, именно поэтому его автобиография становится важным источником исторической памяти.

Ключевые слова: автобиография, история персональной жизни, историческая память, мемуарное начало, личная судьба.

Cherkashyna T. Y. THE MAN AND THE HISTORY IN THE UKRAINIAN AUTOBIOGRAPHIES OF THE FIRST THIRD OF THE XX CENTURY ON THE EXAMPLE OF “MY LIFE” BY I. OHIENKO / Luhansk Taras Shevchenko National University, Ukraine.

Article is dedicated to a study of the autobiographical chronological outline “My life” by I. Ohienko. On the example of this work the author of the article examines the interaction of general history of the life of the state and personal human fate. As most of the autobiographies of his time I. Ohienko was not only a witness of the history of that time, but also its active creator, that is why his autobiography is becoming an important source of historical memory.

Key words: autobiography, history of personal life, historical memory, memoirs, personal fate.

Розвиток автобіографічного жанру відбувається циклічно – період зацікавлення автобіографічними творами змінюється періодом занепаду жанру, наступний період знову викликає цікавість до літератури спогаду і т.д. При цьому періоди злету досить часто залежать від суспільно-політичних умов життя країни.

Одним із таких періодів в українській, і не тільки, історії була перша третина ХХ століття, маркована двома революціями, першою світовою війною, створенням і руйнацією української державності, встановленням радянської влади, численними репресіями і т.ін. Тому не дивно, що саме в цей час багато українських літераторів, політичних і громадських діячів звернулися до написання автобіографічних і мемуарних творів.

Українська автобіографіка даного періоду вже була предметом зацікавлення вітчизняних науковців (як-от О. Галича [1; 2], М. Федунь [3], Л. Винара [4], Г. Грабовича [5], Р. Мовчан [6], А. Яреценка [7], А. Цяпи [8] та ін.), проте досі залишається чимало лакун у дослідженні цієї теми.

Метою нашої статті є на прикладі автобіографічної хронологічної канви І. Огієнка простежити взаємодію загальної історії життя держави та особистої людської долі.

Автобіографія давній жанр. І якщо першими українськими автобіографами були здебільшого релігійні діячі й письменники, то вже з другої половини ХІХ століття до автобіографічного жанру все частіше почали звертатися не професійні літератори, а політичні, громадські й наукові діячі (зокрема О. Потебня, В. Антонович, М. Грушевський, Д. Багалій та ін.), люди, що полишили помітний слід в історії української держави.

Однією зі знакових постатей першої третини ХХ століття був Іван Іванович Огієнко (1882-1972) – видатний громадський, політичний, культурно-просвітницький, науковий і релігійний діяч, діяльність якого й досі неоднозначно сприймається.

Іван Іванович прожив довге й цікаве на події життя і увійшов до історії як науковець, один із засновників нової наукової дисципліни палеотипії; видатний мовознавець, до кола наукових інтересів якого входила історія старослов'янської та української мови, український правопис, стилістика української мови; перекладач, найзначнішою працею котрого став переклад Святого Письма українською мовою; видавець; знаний урядовець часів УНР; засновник і перший ректор Кам'янець-Подільського університету; активний громадський і релігійний діяч тощо.

Розпочавши свій життєвий шлях на Україні, він був змушений емігрувати спочатку до Польщі, потім до Словаччини, згодом до Швейцарії, а 1947 року емігрувати до Канади, де й прожив решту життя.

І. Огієнко був непересічною людиною, він був не лише свідком тогочасної йому історії, а і її активним творцем, протягом усього життя він займав активну громадську позицію, а отже, звертаючись до опису історії власного життя, він не міг оминати деталізації своєї політичної, громадської і культурно-просвітницької діяльності.

Життєпис “Мое життя” [9] було написано в Польщі, де І. Огієнко опинився після остаточного розгрому УНР і встановлення радянської влади на території України. Перебуваючи у вимушеній еміграції, він вирішив письмово зафіксувати найважливіші, на його думку, події з власного життя, тим самим полишити нащадкам живі свідчення безпосереднього учасника визначних історичних подій часів УНР. Як пояснює сам автор у передмові: “Віддавна вже почуваю за собою невідкладний обов'язок конче написати спомини про свою культурну й громадську діяльність, про що слушно раз у раз нагадують мені мої приятелі. За своє життя доводилось мені не раз бути самовидцем великих наших подій, які описати вважаю за свій конечний обов'язок <...>. Доля судила мені не мало працювати в таких умовах і на таких посадах, коли моя діяльність не належала тільки мені, – я працював для цілого Українського Народу. Як я працював – судити не мені. <...> Роки незабутнього величного Воскресення України – 1917-1920 – мені довелося пережити не простим глядачем тодішніх історичних подій, але посильним культурним працівником, а почасти й активним творцем їх. Оце останнє й змушує мене видати “Мое життя”, щоб громадянство, головне молодше, ближче знало, що ж робилося за часів нашого найбільшого піднесення бодай у ділянці культурній. Українське громадянство має право вимагати від мене публічно розповісти, що ж саме робив я, буди Ректором Кам'янець-Подільського Державного Українського Університету (1918-1920), Міністром Освіти (1918-1919), Міністром Ісповідань (1919-1923) та Головноуповноваженим Міністром Уряду Української Народної Республіки (1919-1920), коли Уряд наш змушений був розв'язатися, здавши всі свої функції мені одному. <...> Цілого опису праці наших Міністерств за 1917-1920 роки, а також на вигнанні, ми ще не маємо, – нехай хоч малим початком для того й стане “Мое життя” [9, с. 7-8].

За свідченням І. Огієнка, його твір написано не лише на основі власної пам'яті, а й з використанням дійсних документальних джерел особистого та офіційного характеру, як-от “збережених денників, листування та інших матеріалів, часто офіційних” [9, с. 8], проте, за словами автора, через брак часу він обмежився коротким автобіографічним нарисом у формі автобіографічної хронологічної канви, яка дала йому змогу “легше описати пережите” [9, с. 8] і надалі, за більш сприятливих умов, він планував залишити більш докладні спомини. І як пише В. Єремєєв, автор післямови до перевидання твору 2002 року: “Сучасний читач сам зробить остаточний висновок, з чим має справу: чи то ескіз до нездійснених мемуарів, чи досить сміливо і новаторськи вирішений автобіографічний текст, який, окрім документально-історичного, має ще й самоцінний естетичний план” [10, с. 111].

Автобіографія публікувалася частинами одразу після написання протягом 1935-1936 років у редактованому І. Огієнком україномовному польському журналі “Наша культура”. 1937 року публікацію твору було припинено одночасно із закриттям журналу, що дало змогу дослідникам говорити про незавершеність даного твору. На думку В. Єремєєва, “схоже, автобіографічна канва залишилася недописаною, хоча головну мету – подати хронологію 1917-1920 років – професор здійснив” [10, с.108].

Твір відзначає лаконічний документальний стиль письма, і, як зазначає В. Єремєєв, “все вирішено досить майстерно і мимоволі виникають сталі асоціації з кінематографом. <...> Доцільно пригадати кінопродукцію початку 20-го століття. Хіба не німе кіно вчасно

ознайомило людство із подіями на фронтах I світової війни, з мексиканською революцією та її героями, із стихійними лихами, урочистими молебнями, церемоніями у будь-яких куточках світу? Кінематограф владно вплинув на уми, перетворився на одну із найважливіших складових духовного життя інтелігенції. Усе це, добре знайоме і не раз бачене, закарбувалось у пам'яті професора, а потім підсвідомо вплинуло на вибір форми мемуарів. Стрімка зміна подій в Україні під час визвольних змагань могла змусити автора пригадати відомий мистецький прийом, що іменується по-латинськи “pars pro toto” (частина замість цілого): найвиразніше і найтипніше подається, а загальна картина домислюється. Щось подібне відчувається і у тексті Огієнка. Тому і форму “Мого життя”, можливо, треба сприймати як наслідок впливу тогочасних новаторських тенденцій, що несподівано реалізувались у площині літературній” [10, с. 109-110].

Незважаючи на документально-кінематографічний стиль оповіді та гетеродієгетичну нарацію, твір містить типові автобіографічні блоки, як-от: родовід, дитинство, сімейне виховання, освіта, повсякденне і особисте життя, професійна діяльність та ін.

Твір структуровано за одинадцятьма розділами, кожний з яких має тематичну назву із зазначенням часових меж оповіді, як-от “1. Дитячі роки. 1882-1896”, “2. Юнацькі роки й студентство. 1896-1905”, “3. Початкова наукова й громадська праця. 1905-1914” і таке інше. Більш чітка хронологія подій простежується всередині розділів, і як зазначає І. Огієнко, “дати до 8 березня 1917 року (день запровадження нового стилю в УНР) подаю за стилем старим, а далі – за стилем новим” [9, с. 8].

І. Огієнко був яскравим прикладом людини, життя якої нерозривно було пов'язане з життям її країни, а отже, поміж іншого, він був носієм історичної пам'яті, яку й спробував зафіксувати у своєму саможиттєписі.

В історії його персонального життя тісно переплелися особистісне і мемуароцентричне начала, про що раз у раз згадує автор у своєму життєписі, однак, незважаючи на це, автобіографічна хронологічна канва не виходить за межі опису історії приватного існування. Мемуароцентричне начало постає лише тлом, на якому розгортаються події індивідуального життя автора, події, сповнені історичної ваги та особистої драми від поразки української державності.

Життєвий шлях І. Огієнка, відображений в його автобіографії, умовно розподіляється на кілька етапів – формування особистості автора в дитячі і юнацькі роки, становлення його як національно свідомого громадянина під час навчання в Київському університеті й початкової науково-педагогічної діяльності, активна політична та громадсько-культурна діяльність протягом 1917-1920 років тощо. Тим самим, громадське в описі історії життя автора переважає над особистісним.

Крок за кроком автор показує як звичайний хлопчик з неможливої селянської родини завдяки наполегливій праці й непохитній силі волі став однією з ключових фігур української історії початку минулого століття.

Свій життєпис автор починає з дитячих років, які загартували його характер і сформували його як особистість, коли тоді ще маленький І. Огієнко після смерті батька через матеріальну скруту паралельно з навчанням у Брусилівській чотирирічній школі змушений був працювати з матір'ю в місцевій економії, на плантаціях хмелю і буряків, та навчати “селянських дітей грамоти й молитов за малу плату” [9, с. 10].

І. Огієнко був здібним хлопчиком, тому “школу закінчив першим учнем” [9, с. 10] і був “одним із перших прийнятий до Військово-Фельдшерської школи” [9, с. 11], яку згодом теж закінчив із відзнакою.

Важливим етапом формування його особистості стало навчання в Київському університеті, куди він “записується на медичний факультет, але виклади слухає на факультеті історично-філологічних” [9, с. 12].

На відміну від інших автобіографів того часу, І. Огієнко не зупиняється докладно на описові університетської атмосфери і свого студентського життя, згадуючи побіжно лише те, що університетські викладачі мали великий вплив на своїх студентів і саме завдяки їм він став національно свідомим громадянином. Так, “сильне пробудження українського національного

почуття” [9, с. 13] в І. Огієнка відбулося “під впливом захоплюючих викладів Слов’янознавства проф. Т. Флоринського” [9, с. 13]. Сильно впливав на всіх своїх учнів, за зізнанням І. Огієнка, і “досконалий педагог-учений професор Перетц” [9, с. 15], засновник відомого “Семінара Російської Філології”, що “збирався щосереді аж по 1914 рік” [9, с. 15], і співзасновник київського Наукового товариства імені Шевченка.

Не менший вплив на формування особистості І. Огієнка мали й товариші по університету. За його словами, 1907 р. відбулося “ближче зазізнання з Євгеном Тимченком, що сильно впливав на вироблення українського мовознавчого світогляду й на зріст національного почуття взагалі” [9, с. 14-15]. У цей же час відбулося “перше знайомство з Михальчуком і П. Гн. Житецьким” [9, с. 15].

Протягом 1907-1909 рр., за спогадами науковця, відбулося “ближче зазізнання з письменником Борисом Грінченком і довгі дебати з ним про чистоту літературної мови й про український правопис” [9, с. 15].

Завдяки цим людям до життя І. Огієнка починає входити активна громадська діяльність. Так, 1907 року І. Огієнко став працівником, а 1909 р. дійсним членом, Наукового товариства імені Шевченка в Києві, з 1908 року він “член української “Просвіти” в Києві” [9, с. 15] тощо.

Не полишив він своєї активної громадської діяльності й по завершенню університету. Як згадує науковець, влітку 1912 р. “Огієнко обраний головою допомогового Товариства “Каса наречених” у м. Брусиліві (при виході заміж однієї з членів усі інші складають їй по одному карбованцю)” [9, с. 18], у червні – серпні 1913 р. “з доручення Радомисльського Повітового Земства Огієнко будує селянам бетонові колодязі в м. Брусиліві” [9, с. 19], з літа 1914 р. “Ог[ієнко] фундатор і голова “Ссудо-сберегательнаго Общества” для селян у м. Брусиліві” [9, с. 19]. За його активного сприяння 1916 р. у рідному його Брусиліві було відкрито Вищу початкову школу, почесним куратором якої він став за дорученням міністерства освіти.

Громадською діяльністю він займався паралельно з науковою і викладацькою працею. У своїй автобіографії І. Огієнко згадує наукові екскурсії до Москви і Петрограда, не оминає увагою й знайомство з видатними науковцями того часу, зокрема академіком А. І. Соболевським, “що своєю історичною методою праці сильно впливав на Огієнка” [9, с. 18] і академіком А. А. Шахматовим.

З 1911 р., по завершенню історико-філологічного факультету й захисту кандидатської дисертації, І. Огієнко став “професорським стипендістом при кафедрі російської мови й літератури Університету св. Володимира в Києві” [9, с. 17], з 1915 р. стає приват-доцентом цієї кафедри. Одночасно з викладацькою працею в університеті він працює вчителем російської мови й літератури у київських школах і гімназіях.

Загальну інформацію про події 1917-1920 рр. на Україні можна отримати з багатьох офіційних і неофіційних історичних і документальних джерел, однак цінність мемуарно-автобіографічної літератури полягає, перш за все, в “особистісному сприйнятті пережитого” [11, с. 107]. Саме тому, змальовуючи тогочасний загальноісторичний контекст, кожен з автобіографів намагався звернути увагу на свій особистий внесок у спільну справу розбудови української державності. Не став винятком й І. Огієнко, який в цей час, за його власним зізнанням, “працював для цілого Українського Народу <...> у ділянці культурній” [9, с. 7-8].

За його спогадами, революцію 1917 р. він зустрів стороннім спостерігачем і, пригадуючи свою “професорську працю в Києві” протягом 1914-1918 років, поміж іншого сухим телеграфічним стилем він повідомляє: “1917. 8. III. н. ст. Четвер. Початок революції в Росії. 1917. 10. III. н. ст. Субота. Відомість про революцію в Києві. Студенти переривають виклад доц. Огієнка, бо зала потрібна була їм для збірки. Ректор Спекторський грозить закликати до Університету військову силу. Проф. Т. Флоринський у професорській залі трагічним голосом розповідає про деталі зневаги над царем і царицею. Вся професура загадково мовчить. В Університеті кипить, як у котлі. 1917. 15. III. Цар Микола II зрікся престолу. 17. III. н. ст. У Києві утворилась Центральна Рада. 1917. 1. IV. н. ст. (19. III. ст. ст.). Велична українська маніфестація в Києві “Свято свободи”, що рядила Центральна Рада. 1917. IV. Ог[ієнко] читає в Університеті курс історії української мови” [9, с. 22-23].

Історичне й особисте йде нероздільно й надалі, і саме на тлі подій історичної ваги відтворюється індивідуальна діяльність самого автора, бо “що ж саме робив я” [9, с. 8] у ці переломні роки і є основною метою його автобіографічної оповіді, при цьому автор оминає особистих оцінок тогочасних подій, обмежуючись роллю хронікера: “[1917. 19-21 III н. ст. (6-8 V ст. ст.). Перший всеукраїнський Національний Конгрес (1500 люда, в залі Купецького зібрання) обирає членів до Центральної Ради й оголошує її найвищою владою в Україні. 1917. 18-21. V н. ст.: Перший Всеукраїнський Військовий З’їзд. 10-16. VI н. ст.: Перший Всеукраїнський Селянський З’їзд у Києві. 18-23. VI н. ст.: Другий Всеукр. Військовий З’їзд. 23. VI н. ст. (10. VI ст. ст.): Перший Універсал Центральної Ради про автономію України. 28. VI н. ст.: Організація Генерального Секретаріату Центральної Ради]. 1917. Ог[ієнко] обраний професором Українського Народного Університету в Києві на катедру української мови. Читає в нім у величезній XIV аудиторії, завжди по береги переповнений, історію української мови та історію української культури. Входить до малої Комісії організації цього університету. 1917. Ог[ієнко] обраний Секретарем історично-філологічного факультету Українського Народного Університету в Києві. 1917. VI-VII. Працює в Петроградських бібліотеках та архівах над історією східнослов’янського наголосу. Закінчив велику працю: “Небо Нове” Іоанікія Галятовського” [9, с. 23].

Після революції 1917 р. І. Огієнко продовжує активно займатися викладацькою й науковою роботою, хоча й змінює спеціалізацію, і вже з квітня цього року починає читати курс історії української мови не лише в Київському університеті, а й на Вищих педагогічних курсах при Київській кураторії, в Українській науково-педагогічній академії. З 1918 р. він стає професором кафедри української мови Вищих жіночих курсів у Києві, влітку цього ж року він “призначений надзвичайним професором на катедру української мови до нового Українського Державного Університету в Києві” [9, с. 26].

Водночас він читає доклади з україністики на тогочасних з’їздах: “1917. 10-12. VIII. Другий Всеукраїнський Учительський З’їзд. Ог[ієнко] читає на нім доклад: “Рідна мова в школі”. 1917. 12. VIII. З’їзд діячів вищої школи. Ог[ієнко] читає на нім доклад: “Найперші завдання української філології”. Головує проф. М. Грушевський” [9, с. 24].

Як наслідок його активної діяльності – “1917. XII. Генеральний Секретар Освіти Ів. М. Стешенко закликає І. Огієнка членом його Ради” [9, с. 24]. І з цього часу, за висловом В. Сремеева, “Огієнко перетворився на людину державну” [10, с. 112].

Так розпочинається наступний, бурхливий на події й неоднозначно сприйнятий, етап його життєдіяльності маркований роботою в уряді УНР, ректоруванням у Кам’янець-Подільському університеті, плідною громадською й культурною роботою тощо. І саме описові цього етапу приділено сім з одинадцяти розділів автобіографічної хронологічної канви. При цьому назви цих розділів окреслили найважливіші, на думку автора, віхи його тодішньої діяльності – “5. Ів. Огієнко – Ректор Кам’янець-Подільського Державного Українського Університету”, “6. Іван Огієнко – міністер Освіти. 1918-1919”, “8. Огієнко – Голова Українського Товариства Червоного Хреста в Кам’янці-Подільському”, “9. Іван Огієнко – Міністер Ісповідань. 1919”, “10. Іван Огієнко – на тяжкій службі Народові: Головноуповноважений Міністер Уряду Української Народної Республіки. 1919-1920”, “11. Міністер ісповідань і Головноуповноважений. 1920” тощо.

Чи не найбільшим своїм тогочасним досягненням І. Огієнко вважав відкриття Кам’янець-Подільського Державного Українського Університету, який, за спогадами автора, постав завдяки його невпинній енергії й наполегливості. Як згадує автор, все почалося з того, що “1918. II. Кам’янчани в Києві просять заснувати їм Університет. У Міністерстві Освіти прийнято їх сухо й нічого не обіцяно. Справу перебирає до своїх рук Комісія при Українським Народнім Університеті. Проф. Ф. Сушицький, Директор Департаменту Вищої Школи Міністерства Освіти, поставився спочатку негативно до думки про Університет у Кам’янці, але згодом прихилився до неї. 1918. III. Комісія для відкриття філій Українського Народного Університету постановила розвідати реальну можливість заснувати свою філію в Кам’янці-Подільському й постановила послати до Кам’янця: Голову проф. І. М. Ганицького, секретаря проф. Ів. Огієнка, проф. В. Дуб’янського та начальника відділу професійної освіти інж. Ол. В. Вілінського з Міністерства. Огієнкові доручено виголосити в Кам’янці виклада. <...> 1918. III. Приїзд Університетської Комісії до Кам’янця. Виклад Огієнка в переповненому театрі

на тему: “Українська культура”. Познайомлення з місцевими діячами <...>. 1918. IV. Широко умотивоване прохання Огієнка в Університетській Комісії заснувати в Кам’янці не філію, але окремий державний повний Університет. Переконаливо удowodнив, що Кам’янець конче потребує університет і добре надається до того. Комісія погодилася на це, але з умовою, що Огієнко візьме на себе організацію цього університету бодай на два перші роки” [9, с. 27-28].

I. Огієнко виявив себе талановитим організатором і вже “1918. 17. VIII. Оголошено “Закона про заснування К.-П. Д. У. У.” з 1-го липня 1918 року” [9, с. 35]. Тогочасний університет, що постав на кошти місцевої громади, розмістився в реконструйованій будівлі зруйнованої Технічної школи і мав, за спогадами автора, спочатку богословський і природничо-математичний факультети, а 1919 р. було відкрито правничий та сільсько-господарський факультети.

Предметом особливої гордості I. Огієнка були кафедри полоністики та юдаїстики, бо, як згадував автор, кафедра літератури та історії польської була “єдина на цей час кафедра польська на цілому величезному просторі колишньої царської імперії (Свідчення Каліської Унії Емігрантів Польських, дня 22 серпня 1923 р.)” [9, с. 48].

Згадує автор і перших професорів і доцентів, яких він запросив до роботи в університеті: “1918. VIII-X. У порозумінні з Міністерством Освіти, по нараді з Комісією (I. М. Ганицький, Ф. П. Швець, Г. Павлуцький, Є. Тимченко, Ф. П. Сушицький), запрошення перших професорів і доцентів Кам’янецького Університету: В. О. Біднова, Л. Т. Білецького, К. Широцького, Шелудька та ін., з Галичини: I. Крип’якевича, В. Кучера, Ю. Гірняка, Балея, Гаморака, Гериновича, В. Бірчака й ін., на катедру полоністики – д-ра Л. Бялковського” [9, с. 35]. Трохи згодом в університеті з’явилися Д. Дорошенко, Х. М. Лебідь-Юрчик, С. Бачинський та ін.

Мемуарно-автобіографічна проза є суб’єктивною за своєю природою, тому при зіставленні різних текстів про один і той самий період, про одних і тих самих осіб, співпадає в ній лише “чиста інформація”, тобто безперечні історичні факти, реальні імена і дати, проте інформація про те, що стояло за цими фактами, іменами і датами буде різнитися через індивідуально-суб’єктивне сприйняття цих подій кожним конкретним автобіографом чи мемуаристом. Так, якщо зіставити інформацію подану в автобіографії I. Огієнка з інформативною складовою інших тогочасних автобіографій, то стає помітним факт вибіркової подачі матеріалу. У той час як I. Огієнко, з позиції ректора-засновника, який описує свій університет, говорить про те, що в університеті діяло Наукове товариство з багатьма секціями, був свій хор, викладачі й студенти активно займалися благодійністю, В. Поліщук, у своїй автобіографії “Дороги моїх днів”, подає дещо іншу інформацію про внутрішнє життя й загальну атмосферу університету – з точки зору прогресивного студентства, до якого він належав у той час. Як згадує В. Поліщук, “з Варшави я негайно крунув до Кам’янця-Подільського, де й вступив до університету та взявся там за літературно-громадську діяльність. Як відомо, в університеті засіла сила українського чорносотенства на чолі з відомим I. Огієнком. Студентство там було різне, але в більшості несвідоме. І от разом з іншими почав і я атаку. Спочатку ми скинули стару раду студентських представників, потім почали добиватися права голосу в раді професорів, повели кампанію проти Огієнка, виступали проти участі студентства в петлюрівських маніпуляціях. Одібрали з рук с.-самостійника Ю. Липи, якого підтримували відомі гетьманські ще діячі, як от “сухопутний адмірал” Білинський й інші журнал “Нову Думку”, на чолі якого поставили мене, як головного редактора. Тут я, крім нападу на Огієнка і на політику професорів, під псевдонімом “Футурбільш” (футурист-більшовик) друкував і свої літературні праці під своїм прізвищем і псевдонімом В. Сонцвіт, якого зберігає досі” [12, с. 20].

Наприкінці 1918 р. “в порозумінні з організованим громадянством і політичними партіями” Директорія закликає Ректора Кам’янецького Університету Огієнка на посаду Міністра Освіти” [9, с. 49] і вже на початку січня 1919 р. I. Огієнко очолив Міністерство освіти, де разом з ним працювали “товариш Міністра П. Холодний, начальник департаменту вищих шкіл і Ректор Ф. Сушицький, начальник департаменту середніх шкіл А. Синявський, начальник відділу мистецтва П. Я. Дорошенко, начальник департаменту нижчих шкіл А. І. Лещенко, начальник департаменту позашкільної освіти С. Ф. Русова й ін.” [9, с. 50]. При Міністерстві було створено Раду міністра освіти “з професорів вищих шкіл і видатних громадських діячів” [9, с. 51], до якої, за спогадами автора, увійшли “Дм. Багалій, А. Кримський, Є. Тимченко, Ф. Сушицький, Г. Павлуцький, Ор. Лівичський, Ф. Музиченко, М. Марковський, Л. Лобода й багато ін.” [9, с. 51].

Завдяки цій посаді І. Огієнко отримав можливість більше допомагати рідному університетові, про що він неодноразово писав в автобіографії. Так, “перший наказ по Міністерству Освіти, що Міністер Освіти Огієнко зрікається від належного йому утримання й передає його на створення студентських стипендій у Кам’янець-Подільським Державнім Українським Університеті” [9, с. 50-51], ректором якого він був і надалі.

У вересні 1919 р. “Директорія УНР запрошує Ректора Кам’янецького Університету стати Міністром Ісповідань” [9, с. 65] і вже “1919. 15. IX. Понеділок. Директорія УНР, “в порозумінні з організованим громадянством українським”, призначила Ректора Ів. Огієнка Міністром Ісповідань” [9, с. 65]. Так само, як і у випадку з Міністерством освіти, “Міністер Ісповідань створив Раду Міністра Ісповідань із вищих духовних осіб і видатних церковних і громадських діячів” [9, с. 65-66].

Автор постійно акцентує увагу на своїй відданості загальноукраїнським інтересам під час роботи в уряді, тому чимало місця в його автобіографії приділено саме цьому аспектові. Серед своїх досягнень на міністерських посадах він називає українізацію освіти й церкви, “запровадження одного правопису для обов’язкового шкільного вжитку в усій Україні” [9, с. 53], а згодом і по всіх духовних школах, “видача великих допомог українським видавництвам; закон про Українську Державну Капелу за кордоном; відкриття багатьох нових українських гімназій” [9, с. 57] та ін.

У своїй різноаспектній діяльності І. Огієнко постійно спирався на допомогу рідного університету, про що неодноразово й згадує в автобіографії: “1919. 1. XII. При Богословським Факультеті Кам’янець-Подільського Українського Державного Університету Міністер Огієнко заклав Комісію для перекладу Св. Письма на українську мову й видавав потрібні на це великі кошти. Всі переклади мали стати власністю Університету. Перекладено “Дії Апостольські”. 1919. Грудень. При тім же Університеті Огієнко заклав Комісію для складання історичного словника української мови, видаючи потрібні на це великі кошти. 1919. Грудень. При тім же Університеті при Правничім Факультеті Огієнко заклав Комісію для вироблення правничої термінології й видав потрібні на це кошти” [9, с. 81].

Не оминає він своєю увагою й важкі для уряду УНР та нього особисто часи “блукань” Україною після приходу більшовиків. Як згадує автор: “1919. 25. I. Безладдя збільшується. Ніхто не знає про правдиве положення військового фронту. На засіданнях Ради Міністрів, що затягуються на цілі ночі, Військовий Міністр ген. О. Греків подає не задовольняючі звіти. Під впливом усього цього Директорія й Рада Міністрів постановили, щоб Уряд виїхав до Вінниці” [9, с. 54-55], “1919. 6. III. Евакуація Уряду з Вінниці. До Жмеринки прибули 7. III, до Деражні – 8, до Ярмолинець – 10 III. 1919. 11. III. Прибуття уряду й урядовців до Кам’янця-Подільського <...>. 1919. 28. III. З наказу Голови Директорії Уряд та урядники евакуюються з Кам’янця до Рівного, куди й прибули 31. III” [9, с. 58-59], “1919. 14. IV. Примусова еміграція з цілим урядом до Галичини” [9, с. 59], “1919. IV-VI. Тулячка Огієнка по Галичині: Тернопіль, Станиславів, Бучач, Чортків, Борщів” [9, с. 60].

Зрештою саме Кам’янець-Подільський, завдяки вигідному геополітичному розміщенню “на кордоні двох українських культур” [9, с. 31], став притулком для І. Огієнка та багатьох його друзів: “1919. 4. VI. Огієнко вернувся до Кам’янця” [9, с. 61], “1919. V. Блукання Уряду УНР. Переїзд і Рівного до Радзивилова. 19. V: приїзд до Золочева. 23. V: приїзд до Тернополя. 4. VI: приїзд до Волочиського. 8. VI: до Чорного Острова. 14. VI: повернення до Кам’янця” [9, с. 60], “1919. VI. У помешканні Ректора Огієнка оселяється член Директорії Ф. Швець” [9, с. 61]. Ще раніше, коли на початку 1919 р. почалися репресії Директорії проти колишнього міністра закордонних справ Д. Дорошенка, за спогадами І. Огієнка, “Міністер Освіти бере його під свою оборону, призначає доцентом Кам’янецького Університету й дає кімнату в своїм приватнім помешканні в Кам’янці” [9, с. 51].

Проте не всі його знайомі приставали на пропозицію пересидіти певний час у Кам’янці-Подільському, про що й згадує І. Огієнко у своїй автобіографії: “1919. II. Пропозиція Міністра Освіти своєму Товаришеві Міністра Юх. Щириці, Керівникові Справ Культури П. Як. Дорошенкові й Директорові вищих шкіл Ректорові проф. Ф. П. Сушицькому їхати з Міністерством Освіти до Кам’янця. Всі три відмовились, бачучи загальний хаос і твердячи, що можна працювати й з більшовиками (незабаром Юх. Щириця був розстріляний більшовиками у

Вінниці, П. Я. Дорошенко в Одесі, а Ф. Сушицький помер від тифу)» [9, с. 56], «1919. ІІ. Ректор Університету й Міністер Освіти Огієнко довго упрощує професора М. Грушевського не їхати за кордон, а перебути непевний час при Кам'янецькім Університеті, читаючи виклади й допомагаючи його науковій організації. Грушевський не погодився» [9, с. 57].

З листопада 1919 року І. Огієнко стає «Головноуповноваженим Міністром Уряду Української Народної Республіки» [9, с. 74] і цей час став чи не найважчим у його тогочасному житті. Складні стосунки з польською владою, наклепи й непорозуміння всередині «позоставших у Кам'янці українських урядовців» [9, с. 77], все активніший натиск більшовиків, підготовка до вже остаточної евакуації на Захід – все це забирало тоді в І. Огієнка чимало сил та енергії.

Отже, життя І. Огієнка відображене в його автобіографічній хронологічній канві стало яскравим прикладом життя, в якому органічно переплелися особистісне й мемуароцентричне начала, тим самим його автобіографія стала джерелом історичної пам'яті. Це дослідження не є вичерпним і подальші розробки даної тематики допоможуть краще осягнути специфіку українського автобіографічного письма першої третини ХХ століття.

ЛІТЕРАТУРА

1. Галич О. Українська письменницька мемуаристика: природа, еволюція, поетика: монографія / О. А. Галич. – К.: КДПІ ім. О. М. Горького, 1991. – 217 с.
2. Галич О. Українська документалістика на зламі тисячоліть: специфіка, генеза, перспективи: монографія / О. А. Галич. – Луганськ: Знання, 2001. – 246 с.
3. Федунь М. Українська мемуаристика в Галичині кінця ХІХ – початку ХХ століття: жанрово-стильові особливості: дис. ... к. філол. н.: 10.01.01 – «українська література» / Марія Романівна Федунь; Прикарпатський університет імені Василя Стефаника. – Івано-Франківськ, 2001. – 220 с.
4. Винар Л. Автобіографія М. Грушевського з 1926 року / Л. Винар // Винар Л. Автобіографія Михайла Грушевського з 1926 року – Нью-Йорк; Мюнхен; Торонто: Вид-во Українського історичного товариства, 1981. – С. 31-41.
5. Грабович Г. Символічна автобіографія у прозі Миколи Хвильового / Г. Грабович // Грабович Г. Тексти і маски / Г. Грабович. – К.: Критика, 2005. – С. 237-257.
6. Мовчан Р. Самі про себе: автобіографії українських письменників 1920-х років / Р. Мовчан // Слово і Час. – 2010. – № 11. – С. 79-89.
7. Ярещенко А. Сповідь, написана кров'ю серця... (Д. І. Багалій та його «Автобіографія») / А. П. Ярещенко // Багалій Д. І. Автобіографія. 50 літ на стороні української культури / вст. ст., прим. та коментар А. П. Ярещенко. – Харків.: Прапор, 2002. – С. 3-12.
8. Цяпа А. Автобіографія як проекція творця та національної літературно-культурної традиції (Улас Самчук, Еліас Канетті): автореф. дис. ... к. філол. н.: 10.01.05 – «порівняльне літературознавство» / Андрій Григорович Цяпа; Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка. – Тернопіль, 2006. – 21 с.
9. Огієнко І. Моє життя: автобіографічна хронологічна канва / І. І. Огієнко. – Житомир: Полісся, 2002. – 120 с.: іл.
10. Єремеев В. Автопортрет у відсвіті визвольних змагань / В. Єремеев // Огієнко І. І. Моє життя: автобіографічна хронологічна канва / І. І. Огієнко. – Житомир: Полісся, 2002. – С. 107-117.
11. Скаріна О. Особистісне і документальне в мемуарній і біографічній прозі (на матеріалі української літератури кінця ХХ століття): дис. ... к. філол. н.: 10.01.06 – «теорія літератури» / Олена Юрївна Скаріна; Луганський національний педагогічний університет імені Тараса Шевченка. – Луганськ, 2006. – 212 с.
12. Поліщук В. Дороги моїх днів: автобіографічні матеріали / В. Поліщук // Поліщук В. Блажен, хто може горіти...: автобіографія, щоденники, листи / В. Поліщук; упоряд. З. П. Суходуб. – Рівне: Азалія, 1997. – С. 6-26.